

A vándorlási veszteség Magyarországon az elmúlt évtizedben – avagy hányan is vagyunk valójában?

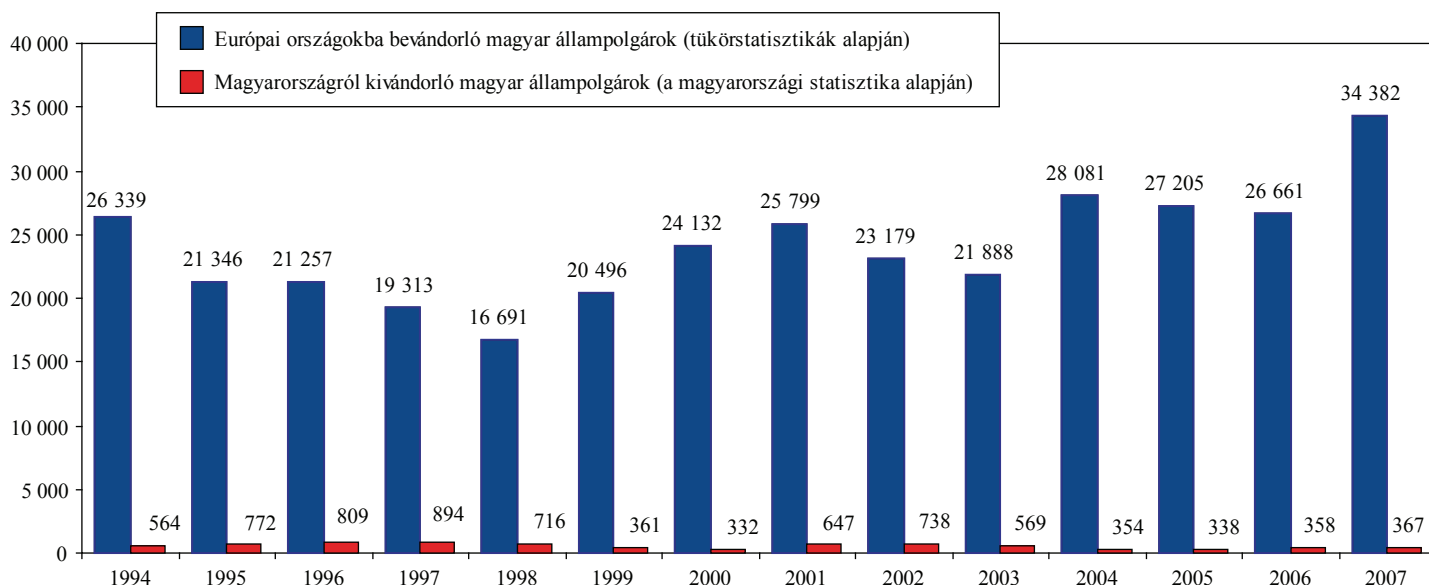
2010. április végén a nemzetközi vándorlás figyelembevételével becsült népességszám Magyarországon 10 millió 7 ezer fő volt, ami már vészesen megközelíti a lélektani határként is emlegetett 10 milliót. Ezt a becsült értéket a 2001. évi népszámlálás eredményéből kiindulva a népmozgalmi adatok (születések és halálozások száma), valamint a nemzetközi vándorlás adatai (a ki- és bevándorlók száma) alapján számolták ki. Míg az előbbiekről pontos adatokkal rendelkezünk, az utóbbiak – és azon belül főként a kivándorlásra vonatkozó adatok – már jóval bizonytalanabbak. A küszöbön álló, jövő évi népszámlálás éppen ezért akár meglepetésekkel is szolgálhat az ország tényleges lakónépességének számát illetően.

A tíz évvel korábbi, 2001. évi népszámlálás 10 millió 198 ezer fős lakónépességet mutatott ki. Ez azt jelenti, hogy a fenti becslés mintegy 191 ezer fős veszteséggel számol az azóta eltelt időszakra. A természetes népmozgalom adatai szerint 2001. januárja és 2010. áprilisa között a természetes fogyásból – azaz a születések és a halálozások különbségéből – adódó veszteség mintegy 333 ezer fő volt. A nemzetközi vándorlás (részben becsült) értékeinek pozitív egyenlege folytán azonban az ország lakossága ennél kisebb mértékben fogyott. Ez a becsült érték évi 15–16 ezer fős vándorlási nyereséggel számol (azaz ennyivel volt több a bevándorlók, mint az országot elhagyók száma), ami valamelyest kisebb, mint a migrációs statisztika adataiból kiszámítható érték.¹ Azonban még így is kérdéses, hogy a kivándorlás – melynek pontos adatait nem ismerjük – nem jelentett-e ennél jóval nagyobb veszteséget.

Az országot elhagyó magyar állampolgárok száma a hivatalos magyarországi statisztika szerint mindössze évi néhány száz fő. Ez azonban leginkább a regisztrációs rendszer hiányosságainak köszönhető, és nem tükrözi pontosan a kivándorlás nagyságrendjét sem. Mivel a rendszerváltás óta – a kilépés feletti politikai kontroll megszűnésével – már nincs kényszer az országból való távozás (legyen az akár végleges szándékú) bejelentésére, és a kilépőknek sem fűződik érdeke hozzá, a népességregiszteren alapuló kivándorlási statisztika meglehetősen bizonytalan – a távozők számát feltehetően jóval alulbecsülő – adatokat közöl.

Ezért a tényleges kivándorlás számbavételéhez a tükröstatistikákat – azaz a befogadó országok bevándorlási statisztikáit – érdemes megvizsgálni. A magyarországi nyilvántartás hiányosságait jól tükrözi, ha összevetjük a benne szereplő kivándorló magyar állampolgárok éves számát a különböző európai országokban azonos években bevándorlóként megjelenő magyar állampolgárok összesített számával (1. ábra). A bemutatott időszak jelentős részében évente 20 és 28 ezer közötti, sőt, 2007-ben több mint 34 ezer magyar állampolgárt regisztráltak bevándorlóként az európai országokban. Nyilván még ez sem jelenti azonban a Magyarországról kivándorlók teljes létszámát (csupán annak alsó határát), hiszen némely európai ország esetében egyes évekre adathiány van, ugyanakkor más földrészekre is távozhattak magyar állampolgárok.

Bár korábbi hullámhegy is volt, a 2004-ben megfigyelhető növekedés arra utal, hogy Magyarország Uniós csatlakozása vala-

1. ábra. A Magyarországról kivándorló és az európai országokba bevándorló magyar állampolgárok száma, 1994–2007

Forrás: Eurostat 2009; Demográfiai évkönyvek.

¹Magyarországon a külföldi állampolgárok be- és kivándorlásának különbözete 2001 és 2007 között (ameddig adatokkal rendelkezünk) 129 807 volt, míg a magyar állampolgárok vándorlási különbözete 10 530, tehát összesen mintegy 140 ezer – azaz évi 20 ezer – fős vándorlási nyereséget mutatkozik.

1. táblázat. A főbb európai célországokba bevándorló magyar állampolgárok száma 2000–2007 (ezer fő)

Célország	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Németország	16,9	17,0	16,5	14,3	17,4	18,6	18,7	22,2
Ausztria	2,8	3,0	2,4	2,7	3,2	3,5	3,7	4,5
Egyesült Királyság	2,3	3,2	1,3	2,0	4,1	1,1	–	–
Spanyolország	0,2	0,3	0,4	0,3	0,6	0,8	1,3	2,1
Hollandia	0,5	0,5	0,4	0,4	0,6	0,6	0,6	1,0
Svédország	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3	0,5	0,8

Forrás: Eurostat 2009; –: adathiány.

melyest felerősítette a kivándorlást – annak ellenére, hogy csupán három régi tagország (az Egyesült Királyság, Írország és Svédország) nyitotta meg azonnal a munkaerőpiacát. A 2007-es növekedéshez az is hozzájárulhatott, hogy 2006. májusa és 2007. májusa között további hat tagország (Görögország, Spanyolország, Portugália, Finnország, Olaszország és Hollandia) szüntette meg a korlátozásokat.

Európán belül a magyarok számára az elsődleges célország Németország, ahol az ezredforduló után is évente 14 és 22 ezer fő közötti magyar állampolgárságú bevándorlót regisztráltak. Az európai célországot választóknak átlagosan kétharmada (a 90-es évek közepén még több mint kilenctizede) ide érkezett. Ennél jóval kisebb, ám jelentős létszámban (évi 2,4 és 4,5 ezer fő között) Ausztria és az utóbbi évtizedben az Egyesült Királyság fogadott be magyar állampolgárokat (1. táblázat). Bár az EU-s csatlakozást követően új célországokban is – mint Spanyolország², Olaszország, Hollandia, Svédország – a korábnál nagyobb számban jelentek meg magyar bevándorlók, mégis alapvetően a hagyományos migrációs minták továbbélése figyelhető meg.

A befogadó országok statisztikai alapján összesítve a Magyarországról évente kivándorlók számát megállapítható, hogy 1994 és 2007 között legalább 337 ezer magyar állampolgár távozott különböző európai országokba, ebből 187 ezren 2001 óta. A visszatérők számát nem ismerjük ugyan, de feltételezhető, hogy az egyes országok nyilvántartási rendszerébe bekerülők – ha nem is feltétlenül véglegesre – mindenképpen hosszabb távra tervezték a tartózkodásukat.

2008-ban a különböző európai országokban tartózkodó magyar állampolgárok száma összesen mintegy 121 ezer fő volt (30 ezerrel több, mint 2001 elején), és kétharmaduk a két legjelentősebb célországban, Németországban (50%) és Ausztriában (16%) élt (2. táblázat). Ezek az adatok azonban nem tartalmazzák azokat a kivándorlókat, akik időközben megszerezték az adott ország állampolgárságát. (Ausztria esetében például 2001 és 2007 között az országban tartózkodó magyar állampolgárok száma 13 és 17 ezer között mozgott, míg a magyarországi születésű népességé 30 és 36 ezer között.) Továbbá azok sem szerepelnek a külföldiek hivatalos nyilvántartásában, akik „turistaként” (sok esetben nem bejelentett munkát vállalva) élnek külföldön, vagy pedig a 2004-es bővítést követően olyan Uniós országba távoztak, amely időközben megnyitotta munkaerőpiacát, és a magyar állampolgárok ott-tartózkodásához nincs szükség engedélyre.

² Spanyolország 2007-ben már a harmadik legvonzóbb célország volt – Németország és Ausztria után – a magyar állampolgárok számára.

2. táblázat. Az egyes európai országokban tartózkodó magyar állampolgárok száma és aránya 2001-ben és 2008-ban (január 1.)

Célország	2001		2008	
	N	%	N	%
Ausztria	12 729	14,0	19 318	15,9
Belgium	1 534	1,7	2 917	2,4
Bulgária	95	0,1	88	0,1
Csehország	418	0,5	587	0,5
Dánia	391	0,4	1 019	0,8
Egyesült Királyság	4 273	4,7	5 157**	4,3
Finnország	654	0,7	900	0,7
Franciaország	2 961*	3,2	2 954**	2,4
Görögország	538	0,6	130	0,1
Hollandia	1 538	1,7	2 921	2,4
Izland	49	0,1	48	0,0
Lengyelország	403*	0,4	457	0,4
Lettország	13	0,0	23	0,0
Litvánia	8	0,0	6	0,0
Luxemburg	143	0,2	688	0,6
Málta	12	0,0	107	0,1
Németország	54 437	59,7	60 221	49,7
Norvégia	343	0,4	651	0,5
Olaszország	3 066	3,4	5 467	4,5
Portugália	158	0,2	386	0,3
Románia	23	0,0	261	0,2
Spanyolország	778	0,9	6 628	5,5
Svájc	3 559	3,9	4 400	3,6
Svédország	2 988	3,3	3 104	2,6
Szlovákia	–	–	2 702	2,2
Szlovénia	51	0,1	127	0,1
Együtt	91 162	100,0	121 267	100,0

* 2002-es adat, ** 2005-ös adat; -: adathiány.

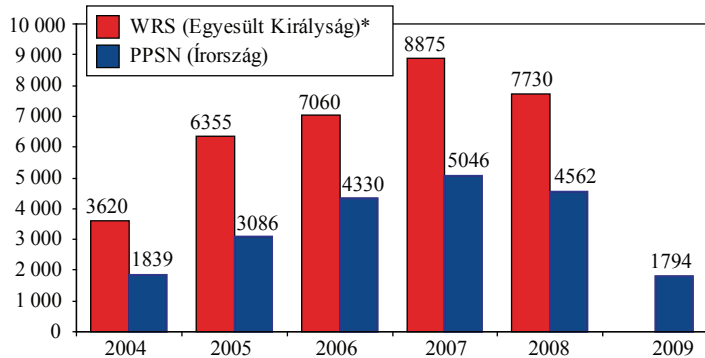
Adathiány miatt a táblázat nem tartalmazza Ciprus, Észtország, Írország és Liechtenstein adatait.

Forrás: Eurostat 2010.

Ugyanakkor Európán kívüli országokban is élnek magyar állampolgárok. Az Egyesült Államokban például a 2000. évi népszámlálás során 92 015 olyan személyt regisztráltak, aki Magyarországon született. Bár nagy részük (72%) 1980 előtt vándorolt be, 15%-uk – mintegy 14 ezer fő – 1990 és 2000 között érkezett, és ez utóbbiaknak mindössze 14,8%-a (azaz 2075 fő) nyert honosítást. Az ausztráliai bevándorlási és állampolgársági hivatal adatai szerint az 1990 és 2008 között Ausztráliában letelepedő bevándorlók közül 2228 fő volt, aki Magyarországon született (mintegy ezren közülük 2000 után érkeztek).

További adatforrást jelentenek a külföldön tartózkodó, és ott munkát vállaló magyarokról az egyes célországok munkaügyi statisztikái azokban az esetekben, amikor az adott országban munkavállalási engedélyre, illetve regisztrációra van szükségük. A 2004-es csatlakozást követően főként az Egyesült Királyságba és Írországba irányuló munkaerő-migráció vált jelentőssé a magyarok körében, amiben az ottani magas jövedelmek és a nagy munkaerő-kereslet mellett a nyelvnek is meghatározó szerepe volt. Az Egyesült Királyságban a regisztrációk (Workers Registration Scheme) alapján 2004. május eleje és 2008. szeptember vége között 33 640 magyar állampolgárságú munkavállaló jelent meg, és létszámuk évről évre emelkedett (a 2008-as adat csak az első három negyedévet tartalmazza) (2. ábra). Írországból ún. közszolgálati személyi szám (Personal Public Service Number) igénylése szükséges a külföldi munkavállalók számára is. Ez alapján 2004 és 2009 között 20 657 magyar munkavállalót tartottak nyilván. Látható azonban, hogy a 2008-as válság és az azt kísérő növekvő munkanélküliség csökkentette az írországi magyar munkavállalást.

2. ábra. Az Egyesült Királyságban és Írországból megjelenő magyar állampolgárságú munkavállalók a 2004-es EU-s csatlakozás óta (fő)

* Csak 2008. szeptember végéig van elérhető adat.

Forrás: Home Office UK Border Agency 2008; Department of Social and Family Affairs (<http://www.welfare.ie/EN/Pages/default.aspx>).

Bár a 2004-es csatlakozást követően megnőtt a magyar munkaerő kiáramlása az országból, ez a fajta migráció a többi új tagországhoz képest szerényebb méretű maradt. Az Egyesült Királyságba a bővítéstől 2008. szeptember végéig regisztrált közel 900 ezer az EU-8 tagállamokból származó munkavállalónak mindössze 3,8%-a érkezett Magyarországról. Az Írországból 2004 és 2009 között megjelenő mintegy 514 ezer új tagországbeli munkavállaló közül ugyancsak 4% volt magyar. Nem csupán Lengyelországból – mint hagyományos kibocsátó országból – érkezett jóval több munkavállaló e két célországba (63–66%), hanem a kisebb tagországok – mint Litvánia (9–13%), Szlovákia (8–11%) vagy Lettország (5–7%) – is megelőzték Magyarországot.

Összességében – a kibontakozó munkavállalási célú migráció és az új célországok megjelenése ellenére – az Unió csatlakozást

követően sem következett be igazán átütő változás a magyarországi kivándorlásban. Mind a vele egyidőben csatlakozó országok többségéből, mind a 2007-ben csatlakozó Romániából és Bulgáriából jóval nagyobb kivándorlási hullám indult el. Abban, hogy a magyarországi népesség nem kapcsolódott be nagyobb mértékben a nemzetközi migrációs folyamatokba, egyes szakértői vélemények szerint a fontosabb szociális ellátórendszerek változatlanága is szerepet játszhatott. Ugyanis a 2004-ben csatlakozott országok közül azokban figyelhető meg alacsony migrációs hajlandóság, amelyekben a különböző támogatási formák, illetve jóléti juttatások jelentősek és nagyvonalúak. Ezek tekintetében az említett országok közül csak Szlovénia és Csehország előzte meg Magyarországot az elmúlt időszakban, és mindkettőben alacsony volt a migrációs hajlandóság. A különböző szociális juttatások viszonylag magas szintje adhat tehát magyarázatot arra, hogy a gazdasági helyzet romlása ellenére Magyarországon elmaradt a kivándorlás jelentősebb növekedése.

Ugyanakkor a különböző befogadó országok adatai alapján arra következtethetünk, hogy az elmúlt évtizedben Magyarországot hosszabb-rövidebb időre elhagyó és külföldön tartózkodó, illetve ott munkát vállaló magyar állampolgárok száma messze felülmúlja a hazai kivándorlási statisztikában megjelenők számát. A migráció jellegéből adódóan azonban nem tudhatjuk, hogy ezek az elmozdulások vajon mennyire hosszú távúak, esetleg véglegesek-e. A befogadó országok kivándorlási statisztikái ugyanolyan korlátokkal küzdenek és bizonytalanok, mint a magyar, továbbá az ott kivándorlóként megjelenőkről sem tudhatjuk, hogy hazatértek-e, vagy másik célországba távoztak.

A jelenlegi népességszám becsléséhez tehát a nemzetközi vándorlási egyenleg – és azon belül elsősorban a kivándorlás nagysága – meglehetősen bizonytalan támpontot kínál. A 2011. évi népszámlálás ezért fontos mérföldkő lesz a migrációs folyamatok vizsgálatára szempontjából is: nem csupán az ország lakónépességének pontos számát – és ezáltal az elmúlt évtized tényleges vándorlási veszteségét – tárja majd fel, hanem a migrációs folyamatok néhány további elemére is rávilágít. Így például – a korábbi népszámlálásokkal ellentétben – adatokkal szolgál a *kérdés idején külföldi lakcímmel is rendelkező, továbbá az egy évvel korábban külföldön tartózkodó, valamint a valamikor élete folyamán legalább egy évig külföldön élő* (tehát korábbi migrációs tapasztalattal rendelkező) népességről is.

És végül: hányan is vagyunk valójában? Nagy valószínűséggel a 10 milliós népesség Magyarországon már csak egy optimista vízió, és amennyiben az eddigi népességfogyást alapvetően meghatározó népesedési folyamatok – a termékenység és a halandóság – pozitív irányba nem változnak, hosszú távon az is maradhat. A bevándorlás a jelenlegi (évi 20–25 ezer fős) szintjén még a kivándorlás megszűnése esetén sem pótolná a természetes fogyásból adódó veszteséget. A bevándorlás növekedésével ugyan elképzelhető a népességfogyás megállása, sőt, a népességszám növekedése is (bár a nagyfokú bevándorlás más jellegű problémákat vethet fel). A migráció azonban nemcsak a fogadó ország(ok) igényétől, hanem a potenciális kibocsátó országok társadalmi, gazdasági, politikai folyamatainak változásaitól is függ, így alakulását hosszú távon nem könnyű megjósolni.

Gödri Irén, NKI
godri@demografia.hu

További adatok: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/population/data>